

Muhammed Kuzubaş

Cem Sultan'ın Şiirlerinde Hüzün

"Gök kubbe altında söylenmemiş söz yoktur." der büyüklerimiz. Sözü etkili ve kalıcı kılan şüphesiz ki sözün söyleniş biçimidir. Esasında, şairlerin büyüklüğünü belirleyici ölçülerden birisidir bu. Şairler, sözcüklerle oyun oynayan birer oyuncudurlar aynı zamanda. Onlar, haletiruhiyelerini ifade için en güzel sözcükleri seçerler. Şair nasıl bir haletiruhiye içerisindeyse dilinden o meyanda sözcükler ve manalar dökülür dizelere. Şiir okuyucusun bunların bilincinde olması, okuduğu şiiri ve şairi daha iyi anlamasına ve yorumlamasına yardımcı olacaktır.

Çalışmamızda, bir şehzade şairin, Cem Sultan'ın şiirlerine bu düşüncelerden yola çıkarak yaklaşmak istiyoruz. Şurası bir gerçektir ki; her şair, insan olmanın gereği olarak gâh üzülür, gâh sevinir. Biz okuyucular da, onların duygu ve düşüncelerinin bazen bir hüzün bulutu halinde dizelere çöktüğünü hissederiz; bazen de şiiri oluşturan sözcüklerin mütebessim bir çehreyle bizlere baktığını görürüz. Kimi zaman dizelerden hakîmane bir eda duyarız; kimi zaman da alaycı bir tavır.

Bir cihan devletinin padişahlığının kapısından dönüşü, genç şehzadenin hayata bakışı ve hayat karşısındaki tutumu için de bir dönüm noktası sayılır. Bu noktadan sonra acı, keder, dert, sıkıntı, gurbet, hasret vb. duygular onun için su olur, ekmek olur; kısacası yediği içtiği azığı olur. Bu azık onu öyle bir noktaya getirecektir ki, artık ecel, onun için keyif verici bir ziyafet sofrası sayılacaktır. Şairin yaşadığı tecrübeler onun sanat anlayışına ve şiir dünyasına muhakkak ki tesir edecektir ve etmiştir de.

Fatih'in şehzadelerinden olan Cem Sultan, 23 Ocak 1459 tarihinde Edirne Sarayı'nda dünyaya gelir. Annesi, aslen nereli olduğu konusunda ihtilaflar bulunan, ancak Türk kökenli olmadığı hususunda hemen herkesin ittifak ettiği Çiçek Hatun'dur (Uluçay, 1985: 20). Cem Sultan'ın çocukluk yılları, pek çok Osmanlı şehzadesinde olduğu gibi, dönemin önemli ilim adamlarından ilim tahsil etmekle geçer. Cem, bu yıllarda annesinden İtalyanca ve Rumca'yı öğrenmiştir. Cem'in yetişmesinde Gedik Ahmet Paşa, Frenk Süleyman, Sofu Hüseyin, Hatipzade Nasuhi ve Defterdar Ahmet gibi devlet adamlarının etkileri olmuştur (Okur, 1992: 2).

O dönemlerde, devlet yönetimi hakkında tecrübe sahibi olmaları için, şehzadeler Anadolu valiliklerine gönderilirdi. Fatih, bu geleneğe uyarak oğlu Cem'i Kastamonu'ya gönderir. Cem'in annesi Çiçek Hatun da yanındadır (Altınay, 2001: 2). Cem, Kastamonu'da beş yıla yakın bir müddet kalır. Konya valisi olan Şehzade Mustafa'nın Uzun Hasan'la yapılan savaştan sonra Konya'ya dönüşü sırasında vefatı üzerine, Fatih, henüz on beş yaşlarında olan Cem'i Karaman valiliğine tayin eder. Karaman valiliği, genç şehzadenin maddi ve manevi terbiyesi için bir okul sayılır. Cem'in burada bir oğlu dünyaya gelir ve çocuğa Oğuzhan adı verilir. Daha sonra bir de kızı olur. Cem, oğlunu İstanbul'a, dedesi Fatih'in rahle-i tedrisine gönderir. Bu nedenle Oğuzhan, dedesi Fatih'in terbiyesi altında yetişir. (Altınay, 2001: 6)

Cem yaklaşık olarak altı yıl kaldığı Karaman'da son derece faydalı işler yapar. Adaletle hükmettiği ve birtakım imar hareketlerinde bulunduğu için halkı tarafından çok sevilir.

3 Mayıs 1481 tarihinde Fatih'in ölümü, Bayezid ve Cem arasında büyük bir taht mücadelesinin başlamasına neden olur. Bu sıralarda Bayezid 34, Cem ise 23 yaşlarındadır. Sadrazam Mehmed Paşa, padişahın ölümünün kargaşaya yol açmasını engelleme düşüncesiyle bir yandan olayı gizli tutmaya çalışırken; diğer yandan hem Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid'e, hem de Cem'e haberciler gönderir. Ancak Cem'e gönderilen haber-

ci, Bayezid'in damadı olan Sinan Paşa tarafından öldürülür. Cem'in, babasının vefatından Bayezid'den daha sonra haberi olur. Bayezid, dokuz günde İstanbul'a gelerek tahta geçer. Cem, tahtı ele geçirmek için dört bin kişilik bir orduyla Bursa'ya doğru yola çıkar. Tahtını korumak isteyen Bayezid, Ayas paşa komutasındaki iki bin yeniçeriyi Cem'e karşı gönderir. 28 Mayıs 1481'de Cem'in askerleri Bayezid'in askerlerini yener. Bunun üzerine Cem, Bursa'da padişahlığını ilan eder, adına sikke bastırır. Bu sırada Bayezid, büyük bir ordu hazırlamaktadır. Bunu haber alan Cem, kardeş kanı dökülmemesi için devleti ikiye bölerek paylaşmayı teklif eder. Ancak, devletin bölünerek güç kaybetmesine razı olmayan Bayezid bu teklifi reddeder. Tek yolun savaş olduğu anlaşılınca iki tarafın askerleri Yenişehir'de karşılaşır. Bu esnada Cem'in ordusunun bir bölümü Bayezid'in saflarına geçmesiyle Cem'in ordusu büyük bir bozguna uğrar. Artık Cem, kaçmaktan başka çaresinin olmadığını düşünerek yaralı bir şekilde Konya'ya gelir ve oradan da annesi Çiçek Hatun'u, eşini ve küçük oğlu Murad'ı alarak Memluk Sultanı Kayıtbay'a sığınır. Burada Cem, kaynaklarda belirtildiğine göre, bir Osmanlı şehzadesine yakışır bir biçimde karşılanmış ve ağırlandırmıştır (Öztuna, 1983: 139).

Cem, Kayıtbay'dan kendisine askeri destek vermesini istemesi üzerine, Kayıtbay elinden gelen yardımı yapacağına dair söz verir. Cem daha sonra Mekke'ye Hac farızasını yerine getirmek üzere Mekke'ye gider. Hac mevsimi bitince de tekrar Mısır'a döner.

Bu esnada, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu sıkıntıdan istifade etmek isteyenler de fırsatları kaçırmak istemezler. Bunlardan biri de Karamanoğlu Beyliği'nin Osmanlı'ya katılımından sonra Akkoyunlu Devleti'ne sığınan Karamanoğlu Kasım Bey'dir. Kasım Bey, Cem'e haber göndererek Anadolu'ya dönmesini ve döndüğü takdirde kendisine yardım edeceğini söyler. Yeniden içinde taht ümitleri alevlenen Cem, Konya'ya gelir ve Konya'yı kuşatır. Ancak kuşatma başarısızlıkla neticelenir. Daha sonra Kasım Bey'le birlikte Aksaray'ı kuşatırlar; ancak sonuç yine hüsrana olur. Bayezid'in kuvvetlerinin o bölgeye doğru ilerlemekte olduğunu duyunca geri çekilirler (Parmaksızoğlu, 1999: 207-211). Bu durumda bile Bayezid, anlaşma taraftarıdır. Ancak Cem, kendisine Anadolu'da bir bölgenin verilmesini istemektedir. Bayezid, son teklif olarak ailesiyle birlikte Kütahya'da oturduğu takdirde, kendisine her yıl belli bir miktar paranın verileceğini söylese de Cem teklifi yine kabul etmez. Artık Cem'in Anadolu'da kalma ümidi iyice tükenmeye başlar. Kasım Bey, ona Rumeli'ye geçerek kuvvet toplamasını ve buradan sal-

dırmasını teklif eder. Kasım Bey'in amacı, Rumeli'de meydana gelecek kargaşalıktan faydalanarak Karamanoğlu topraklarını ele geçirmektir. Cem, Kasım Bey'in sözünden yola çıkarak Rodos şövalyelerinden yardım ister. Anamur kıyılarında gelerek, Rodos şövalyelerinin gönderdiği gemiyle Rodos'a gelir. Rodos'ta gösterişli bir törenle kendisi için ayrılan bir şatoya götürülür (Komisyon, 1996: 128). Bu gidiş, onun elem ve sıkıntı dolu Avrupa macerasının da başlangıcı olacaktır. Rodos şövalyelerinden istediği zaman bırakılacağı sözünü alan Cem'i kederli bir esaret hayatı beklemektedir. Artık kader, Cem'e bir daha vatan topraklarında dolaşmaya, vatanın havasını tenefüs etmeye fırsat vermeyecektir.

Rodos şövalyeleri Cem'e sürekli Rumeli'ye göndereceklerini vaat etmekte; ancak bu noktada bir hareket girişiminde de bulunmamaktadırlar. Sonunda genç şehzadeyi bir gemiye bindirerek Fransa'ya doğru yola çıkarırlar. Oysa genç şehzade hala Rumeli'ye götürülme ümidi taşımaktadır. Ancak genç şehzade bir anda kendini Fransa'nın Nis şehrinde bulur. Mısır'da gördüğü hürmetin benzerini Nis'te de görür. Burada, Fransa'nın her türlü güzelliği onun hizmetine sunulur. Ancak o şatodan bu şatoya götürülen Cem'in huzursuz gönlünü, izzet ve ikramların sınırsızlığı bile teselli etmeye yetmez. Bir müddet burada kaldıktan sonra çeşitli Avrupa kentlerinde dolaştırılmaya başlanır. Cem, götürüldüğü her ülkede Fatih'in oğluna yakışır derecede hürmet görürken, karşılaştığı bey ve kralların gizliden gizliye yaptıkları planların ve hesapların boyutlarını tahmin etmek de güç değildir. Kendisini her türlü eğlence ortamlarının içinde bulsa da bu eğlence ortamları onun memleket hasretinin önüne geçemez. Saltanat yolunda çektiği zahmetlerin neticesiz kalmasının yanında bir de memleketinden ayrılmanın verdiği hüznü, İstanbul'da kalan oğlu Oğuzhan'ın öldürülmesi haberi de eklenince onun hassas yüreği iyice paramparça olur.

Cem, zaman zaman firar teşebbüslerinde bulduysa da, bu teşebbüsler hep sonuçsuz kalmıştır (Altınay, 2001: 60-90). Götürüldüğü her ülke, onun üzerinden menfaat sağlama peşindedir. Bu nedenle de ellerinden kaçırmak istemezler ve her türlü güvenlik önlemlerini alırlar. Cem'den faydalanmak isteyen kişilerden birisi de Papa'dır. Papa, yüzyıllardan beri devam eden haçlı seferlerine bir yenisini ekleyerek Türkleri Avrupa topraklarından çıkarmak için Cem'i büyük bir fırsat olarak görür.

Sonunda Cem, Roma'ya getirilir. Burada onu, Papa'nın temsilcileri karşılarlar. Bir gün sonra Cem'i Papa'yla görüştürürler. Karşılıklı iyi niyet temennilerinin ardından görüşme sonuçlanır. Görüşme sonun-

da, herkesin Papa'nın cübbesinin eteklerini öptüğünü gören Cem, onun karşısında eğilmeden yanından ayrılır (Sablier, 2000: 123-127). Cem, hayatının en hüznünlü anlarını yaşadığı bu durumda bile Fatih'in oğluna yakışır bir tavır göstermiş ve onurundan taviz vermemiştir. Çünkü o, aslında yaptığı hatanın artık farkına varmış, büyük bir pişmanlık duygusuna kapılmıştır. Belki de, taht mücadelesinin ilk yıllarında taht uğruna gösterdiği hırsın cezasının bu şekilde olacağını tahmin edememiştir. Bin yıllık Bizans İmparatorluğu'nu tarih sahnesinden silen bir babanın evladı olarak, düşmanlarının elinde adeta bir oyuncak olmak onun vicdanını fazlasıyla rahatsız etmiştir. Ancak öyle bir yola girmiştir ki, bu yolun dönüşü de yoktur.

Avrupalılar, Cem Sultan'ı bir Haçlı ordusu kurmak için kullanmaya çalışırken, Bayezid de artık Cem'in yaşamasının devletin bekası için büyük bir tehlike arz ettiğini düşünmeye başlamıştır. Bu nedenle de Cem'in ve Papa'nın su içtikleri çeşmeye zehir atması için İstanbul'dan bir kişi özel olarak gönderilir. Gönderilen kişi yakalanınca Papa tarafından idam ettirilerek Roma sokaklarında dolaştırılır (OKUR, 1992: 25).

Cem'in Avrupalılar tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kullanılmaya çalışıldığının farkında olan Bayezid'in, Cem'in öldürülmesinin devletin bekası için en sağlıklı yol olduğu düşüncesiyle, Papa'ya mektup gönderdiği ve bu iş için de 300.000 bin altın vermeyi taahhüt ettiği söylenir. İşte bu günlerde Fransa kralı, Napoli Krallığını ele geçirmek için Napoli'ye yürür. Napoli'ye gelince Fransa'ya dönüşünde tekrar Papa'ya iade edeceği sözünü vererek Cem'i yanına alır. Napoli seferi sırasında Cem Sultan hastalanır ve 1495 tarihinde hayata gözlerini yumar (Komisyon, 1996: 131). Âşık Çelebi Tezkiresi'nde zehirli ustura ile traş edildikten sonra hastalandığı, ve ölümüne bu usturadaki zehrin sebep olduğu yazılıdır (KILIÇ, 1994: 240). Cem'in iç organları, Napoli'de Kral Fernand'ın sarayının bahçesine gömülür. Vefat haberi İstanbul'a ulaşınca Bayezid, gıyabî cenaze namazı kılınmasını istemiş ve ülkede üç gün yas ilan etmiştir. Cem Sultan'ın naaşı iki yıl sonra öce İstanbul'a, oradan da Bursa'ya götürülerek Fatih'in büyük oğlu Mustafa'nın yanına defnedilmiştir (Komisyon, 1996: 133-134).

Cem Sultan'ın ibret ve sıkıntı dolu hayatını hatırladıktan sonra, onun gençlik yıllarından sonrasını kapsayan esaret hayatındaki duygu ve düşüncesinin şiirlerindeki akisleri üzerinde durmak istiyoruz.

Cem Sultan, gençlik yıllarından itibaren şiire ve sanata merak duymaya başlar. Özellikle Kastamonu'da yaşadığı yıllar, onda ilmi ve edebî zevkin geli-

mesi için çok verimli olmuştur. Cem, o dönemin önemli kültür merkezlerinden birisi olan Konya'ya geldikten sonra, önemli ilim ve fikir adamlarını sarayında himaye etmiş ve onların bilgi ve birikimlerinden faydalanarak ilmi ve edebî zevkin doruklarında dolaşmaya başlamıştır.

Cem Sultan'ın, Konya'da yaşadığı dönemde İranlı şair Selman-ı Saveci'nin Cemşid ü Hurşid adlı hikayesini Türkçe'ye çevirmiştir. Cemşid ü Hurşid çeviri bir eser olduğu için, Cem Sultan'ın duygu dünyasıyla ilgili ciddi ip uçlarını elde etmek zordur. Onun duygu dünyasını esas itibarıyla yansıtan şiirleri Divan'ında¹ mevcuttur. Bütünüyle duyguların aktarımı olarak kabul edebileceğimiz gazeller ile şairin yaşadıklarının birer özeti şeklinde tanımlayabileceğimiz kasideler, onun haletiruhiyesinde meydana gelen değişiklikleri tespit etmemiz açısından daha önemlidir. Bu nedenle çalışmamızda, *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ında hakim olan hüznün duygusunu* örneklere ortaya koymaya çalışacağız.

Hani ara sıra "Divan şiiri hayatın gerçeklerinden uzak, tamamıyla hayallerin ürünü bir edebiyattır." teranesinin söylendiğine şahit oluruz ya. Aslında sadece Şehzade Cem'in şiirlerine göz gezdirmek bile bu iddianın ne kadar mesnetsiz olduğunu ispata yeter. Hiçbir şair yoktur ki, yaşadıklarını şiirlerine aksettirmiş olmasın. Şair, his dünyasıyla yaşayan insandır bir bakıma. Aslında her insanın bir his dünyası vardır; ancak, şairler bunu diğer insanlarla en beliğ ifadelerle paylaşırlar. Zaten şiiri önemli kılan da duygu ve düşünceleri ifade etmedeki etkisidir.

15. yüzyılın önemli şairleri arasında gösterilen Cem, Sultan'ın Divan'ının mana iklimine bakıldığında, onun pek çok dizesinde hayal kırıkları, kederler ve pişmanlıklar içerisinde boğulmuş bir çığlık duyulmak mümkündür. Dolayısıyla da bu dizelerde *hüznün* hakim bir duygu olduğunu sezme zor değildir. Genellikle acı ve keder dizelerin bünyesine işlemiş gibidir. Şair, gâh iç dünyasında kopan fırtınaları dile getirmiş, gâh geçmişte yaşadıklarından kendisine düşen dersleri çıkaran bir insan edasıyla seslenmiş, gâh bütün olan bitenler karşısında mütevekkil bir mümin tavrıyla Allah'a sığınmıştır.

Divan'ı oluşturan şiirlerin, hangilerinin hangi tarihte yazıldığını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak, Divan'ı oluşturan şiirlerin muhtevassından hareket ederek, şiirlerin büyük bir kısmının esaret yıllarında kaleme alındığını söyleyebiliriz. Çünkü, neşeli bir gönlün izlerini taşıyan şiir yok gibidir. Şair, şiirlerin hemen hepsinde tam bir *hüznün insanı* kimliğiyle karşımıza çıkar. Doğrusunu söylemek gerekirse, onun yaşadıkları da bu kimliğe son derece

uygun düşmektedir.

Cem Sultan'ın şiirlerindeki hüznü iki bölümde incelemek istiyoruz. Birinci bölümde şairin, Klasik Divan Şiiri geleneğinin etkisiyle şiirlerine yansıyan âşık-sevgili ilişkisinden kaynaklanan hüznü ele alacağız. İkinci bölümde ise, şairin Avrupa macerasıyla başlayan sıkıntılı yılların meydana getirdiği hüznün şiirlerindeki izlerini tespit etmeye ve değerlendirmeye çalışacağız.

En önemli konusu aşk olan Divan edebiyatının da önemli bir temsilcisi olan Cem Sultan, aşkı ve sevgiliyi anlatan pek çok şiirinde de bu karamsar ruh halinin etkisi altındadır. Şair, sevgiliye karşı şiirler yazan şairler içerisinde çilekeş bir yüreğin çektiklerini ifade hususunda zirvelerde dolaşır. Bu noktada, hüznün vadisinin zirvelerindeki şairimizin aşk ve sevgili karşısındaki hüznülenişlerinden örnekler sunmak istiyoruz:

Divan şiirinde, âşıklara sabırlı olmalarını veya uzak diyarlara çıkıp dolaşmalarını öğütlemeye bir gelenek halindedir. Çünkü, gözden irak olan gönülden de irak olacaktır. Şair Cem de, bu gelenekten yola çıkarak, âşıkların dertlerinin devasının sabretmek veya sefere çıkmak olduğunu; ancak kendisine bu iki ilacın da deva olmadığını söylemektedir. Şair, burada, Avrupa macerasını, aşkıdan kaynaklanan dertlere çare aramak olarak düşünmektedir. Ama ne yazık ki, şair devasını bulamamıştır:

*Uşşâka gerçi sabr ü seferdür devâ velî
Sanman ki bana çâre kılur sabr u yâ sefer*

Cem, öyle bir yere gelmiştir ki sevgilisinin dudagından dahi bir haber gelmez:

*Cem dehânun yâdına iy piste-fem
Bir diyâra vardı kim gelmez haber*

Sevgiliden ayrı olmak, şairin başına bela taşları yağdırmıştır. Şair, sevgiliden gelen her şeyi kabul ettiği için, bu bela taşlarını da ziyan etmek istemez ve onları mezar taşı olarak kullanmayı düşünür:

*Şol kadar seng-i belâ yağdırdı hicrün başuma
Şimdi ahcâr-ı belâ seng-i mezârumdur benüm*

Dert ve kederden dolayı bağı kanlı olan şairin gözleri de her zaman kan dolu bir kaseye benzemiştir:

*Bağrumı kan eyleyüp senden revâ müdur ki bu
Toldurasın kan ile her lahza çeşmüm kâsesin*

Cem'in yüreği kanlanıp, ateşler içinde yandıkça gökyüzüne ateş dolu "âh"lar gönderir. Bu âhlar, gökyüzüne ulaşacak boyutta olmasına rağmen, sevgilinin umurunda değildir. Çünkü sevgili bir "sanem"dir. Sanem, put demektir. Şair burada, ilk anlam olarak sevgilinin tapılacak kadar güzel olduğunu söyler. Bu sözcüğün kattığı ikinci anlam şudur: Putlar genellikle

le taştan yapılır. Vücudu taş olan bir varlığın, kalbi de taş olacaktır. Bu nedenle de saneme benzeyen sevgili, âşığın gönlünden göklere çıkan bu yakıcı âhi duymamaktadır:

*Gerçi eflâke çıkar dâd-ı siyâhum sanemâ
Sana kâr eyleyemez âh kim kim âhum sanemâ*

Şair, bir gazelinde, gamdan dolayı harap olan gönlünü tamir etmek üzere sevgiliyi davet eder. Çünkü ömrünün sonunda gideceği yer toprak olduğu için sevgilinin eşiğinin toprağına yüz sürmek ister:

*Gönlüm harâbın eyle imâret ki vaktidur
Ma'mûr olmadı ideli gam leşkeri harâb
İy Cem işiği hâkini buldun karâr kıl
Çün-kim bilürsün âhir olur meskenün türâb*

Eğer bir kişi aşkın talibi olduysa, canını sevgili uğruna vermeye de hazır olmalıdır. Çünkü sevgili de, âşığın canının talibidir. Âşık da canına karşılık olarak sevgiliye kavuşacaktır:

*Tâlib-i ışk olan iy matlûb-ı cân
Cân virüb her-dem seni eyler taleb*

Şair, canını sevgili uğruna verme hususunda oldukça cömerttir. Ancak o, kararı yine de sevgiliye bırakır. Sevgili, visale erme ile âşığın canını alma konusunda karar merciidir:

*Ya öldür beni yâhud vasla irgür
Elüne virmişem ben ihtiyârı*

Sevgili karşısında bu kadar mustarip olan Cem, gönlünün çektiği cevr ü cefayı anlatmakta zorlandığını, eğer anlatmaya kalksa deftere sığmayacağını söylemektedir:

*İşkun ile şol kadar cevr ü cefâ çekdi gönül
Deftere sığmaz eger dil dise binde birini*

Cem Sultan'ın Divan'ında, âşık-sevgili ilişkisinden kaynaklanan hüznü anlatan bunlar gibi daha bir çok beyit vardır. Ancak bu örneklerin, şairin yaşadığı hüznü ifade hususunda yeterli olduğu düşüncesiyle, Avrupa macerasından kaynaklanan hüznün şiirlere nasıl yansıdığını anlatmaya çalışacağımız bölüme geçmek istiyoruz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Avrupa yılları Şehzade Cem'in hayat karşısındaki tutumunu, menfi yönde etkilemiştir. Bu etki, özellikle, bu yıllara ait izleri taşıyan şiirlerde oldukça barizdir.

Cem Sultan, Rodoslu şövalyelerin refakatinde başladığı Avrupa yolculuğunun başlangıç yıllarında Fransa'ya getirilir. Bu tarihten evvel, büyük bir ümitle Osmanlı tahtına kavuşacağını düşünmektedir. Kardeşi ile yaptığı savaşlardan ve mücadelelerden sonra kardeşine hitaben şöyle seslenir:

*Sen pister-i gülde yatarsın şevk ile handan
Ben kül döşenem külheni mihnetde sebep ne
Kardeşinin cevabı da yine şairanedir:*

*Çün rûz-ı ezel kısmet olunmuş bize devlet
Taktîre rıza göstermeyesin hâle sebep ne
Haccü'l-haremeynim diyüben da' vâ kılarsun
Bu saltanat-ı dünyevîyeye bunca talep ne* (Koçu,
1981: 95)

Bu dörtlükler, şairin sonraki yıllarda yaşayacağı sıkıntıların adeta habercisi gibidir. Zira, Cem ne kadar saltanata kavuşma konusunda kararlı ise, kardeşi Bayezid de en az onun kadar kararlıdır. Üstelik oluşan şartlar tamamıyla Bayezid'in lehinedir. Bunun farkında olan ve artık padişahlığın kendisi için hayal olduğunu düşünen Cem Sultan, Fransa'ya geldiği yıllarda, kardeşi Bayezid'i hatırlayarak bir kaside yazar. Bu kasidede, Fransız topraklarına sağ salım geldiği için öncelikle Allah'a şükreder ve sağlığını, yedi iklim sultan olmakla eş olduğunu söyler:

*Şükr kıl Allah'a kim geldün Frengistan'a sağ
Sağluğuna her kişi yidi iklime sultandır*

Daha sonra da Fransa'nın güzelliklerini anlatmaya başlar. Fransa'nın bahçeleri, cennet bahçelerine benzemektedir. Şairin kapısında bir sürü hizmetçi beklemektedir. Şair, önce bu gibi güzelliklerden zevk almanın en doğru yol olduğunu düşünür:

*Geldüğün şehri Franca bağçesinin her biri
Sidre vü huld ü na'im ü ravza-i Rıdvandır
Sana bu hüsn ile bir şehzade sâgar sunduğu
Taht-ı Çin mülk-i Yemen İran ile Tûrandur*

Bu beyitler şairin, saltanattan iyice ümidini kesmiş biri olarak kendini teselli etmeye çalıştığının bir göstergesidir. Şair, kasidenin devamında *-pek çok şairde izlerini gördüğümüz tasavvuf anlayışının da etkisiyle-* saltanatı istemediğini, tek amacının dünyanın zevkine varmak ve ardından iyi bir ad bırakmak olduğunu söyler:

*Pâd-şahlık bundan özge olmaz iy şehzâde Cem
Hâtirun hoş eyle câm iç meclis-i cânândur
Âdeme bir zevk kalur dünyâda bir yahşı ad
Saltanat bâkî dirlerse bu yalandur*

Bu dizeler, aynı zamanda Bayezid'le olan mücadelesinde mağlup olduğunu kabullenişidir de. Artık Şehzade Cem, bu mağlubiyetin sonucunda kendi payına kalan *vatandan ve sevdiklerinden ayrı kalmanın* hasretine, bir de *düşmanların elinde adeta oyuncak olmanın* verdiği hüznü de ekleyecektir ve bundan sonra da dilinden sadece hüznün beyitleri dökülecektir. O, gittiği yerlerdeki güzelliklere bakarak kendini teselli etmeye çalışsa da, şiirlerinde bu güzelliklerden keyif alan bir insan görüntüsü çıkmaz ortaya. Sözgelimi bir beytinden anlaşıldığına göre, Avrupa vilayetlerinde dolaştırılırken, kendini adeta cehennemde hissederek:

*Bir yere gelmişem ki bedeldür cahîmden
Bana makâm olmuş iken Konya'da Meram*

Böyle cehennem ateşi içerisinde kavrulduğunu düşünen hassas bir şair ruhunun haline tercüman olacak beyitler de gecikmeden yine o şairin dilinden dökmeye başlar.

Şair, başına gelen sıkıntıların müsebbibi olarak feleği görür ve onunla hasbihâl eder. Bu hasbihâl ve sile olan neden de, Bayezid tarafından oğlunun öldürüldüğü haberini duymasıdır.

Şair, kasidenin başından sonuna kadar feleğe çeşitli suçlamalarda bulunur. Onu, Frengistan'a getirenin felek olduğunu söyler. Felek, onun aydınlık olan dünyasını karartmıştır; onu öyle bir ağlatmıştır ki gözlerinden denizler dolusu kanlı yaşlar akmıştır:

*Başuma karanulık itdün cihân aydınlığın
Kara yüzlü kara bulutlu per-i bârân felek
Salalıda beni girdâb-ı Frengistâna sen
Gözlerimden kanlu yaş deryâ gibi akar felek*

Beyitteki *girdâb* kelimesi, aslında şairin yaşadıklarını özetleyen bir kelimedir. Girdab, nasıl içine aldığı nesnelere savurarak, döndürerek perişan ederse, Frengistan da şairin talihini döndürmeye başlamış ve adeta onu perişan etmiştir.

Cem, sonraki beyitlerde oğlunun bir kılını Karun'un hazinesine ve bin Osmanlı mülküne değişmediğini söyler. Ama iş isten geçmiş, oğlu elden gitmiştir. Aslında buna sebep olan da Cem'in taht hırsıdır. Şair bunu idrak etmiş olmalı ki dilinden şu dizeler dökmüştür:

*İşidelden Şah Oğuzhan'un şehîd olduğunu
Derd ile oldı Frengistan'da Cem mecnûn felek
Bir kılına virseler virmezdim Oğuzhânımın
Genc-i Kârûn ile bin mülket-i Osmân felek*

Birinci beyitte dikkatimizi çeken bir kelime vardır: *mejnûn*. *Mecnûn*, beyitte tevriyeli olarak hem "cinlenmiş, delirmiş", hem de Leyla ile Mecnûn hikayesinin kahramanı Mecnûn anlamlarıyla kullanılmıştır. Şair, birinci anlam olarak, oğlunun şehit olduğundan dolayı duyduğu üzüntünün şiddetiyle aklını kaybedecek dereceye geldiğini belirtmiş; ikinci anlam olarak da Avrupa vilayetlerinde dolaştırılmasını, Mecnûn'un aşkından kendini çöllere vurup delice dolaşmasıyla eş görmüştür.

Cem Sultan'ı kahreden nedenlerden birisi de, artık ezan sesleri yerine kilise çanlarını duymasıdır. İyi bir dini kültür ve terbiye ile yetiştirilen bir kişi olan şair için, ezan seslerinden uzak bir memlekette yaşamak büyük bir işkence halini alır. Şair, kulağına ezan sesi gelmeyeli uzun zaman olduğunu, bu nedenle de her tarafı bir musalla taşı hükmünde gördüğünü söy-

lemektedir:

İrişmeyeli gûşuma âvâz-ı müezzin

Her kanda bakam gözde uçar sahn-ı musallâ

Bir yanda vatan hasreti, bir yanda sevdiklerinden uzak olmanın üzüntüsü, diğer yanda da bir taht uğruna verilen uzun ve meşakkatli mücadeleler neticesinde gelinen bu içler acısı durum, şairin uzun ve uykusuz geceler geçirmesine neden olur:

İrişmedi fûrkat gicesi subh-ı safâya

Bahtuma karîn oldı meger leyle-i yeldâ

Cem Sultan, Avrupa vilayetlerinde çaresizce geçen o cefalı yılların ardından, kendi kendine başına bela aldığını ve yine kendi eliyle kendi ayağına balta vurduğunu söyler ve selam verecek bir dostunun bile olmamasına üzüdür:

Düşmenler içre niçe aceb hâle uğradum

Bir dost yok kim eyleye bir merhabâ dirîg

Kendü elümle başuma aldum belâları

Kendümden oldı bana bu cürm ü hatâ dirîg

Oldum esîr kâfire nâ-gâh bî-günâh

Kendü elümle ayağuma balta urdum âh

Talihsiz şehzadenin, vatanındaki dostlarına da söylenecek sözü vardır. O, gurbet içinde bir ölü gibi yaşadığını ve bu nedenle de dostlarının kendisini matem havası içinde anmalarını ister:

İy dostlar beni anıcak mâtem eyleneüz

Eyle tutun ki gurbet içinde ben ölmüşem

Avrupa macerasına başladığı günden beri yaşadıkları, sevdiklerine kavuşma ümidini kırmakta; hayallerine ulaşma arzusunu imkansız hale getirmektedir. Ancak o, yine de son bir kurtuluş ümidi aramak ister. Onu öldürecek boyuta gelen bu cefalardan kurtaracak bir kerem ehli gerekmektedir. Bu kerem ehli kişi de Devlet-i Aliye'nin sultanı Bayezid'dir. Büyük bir pişmanlık ve çaresizlik içerisinde bulunan şair, yıllar önce savaş açtığı kardeşinden açıkça yardım dilemektedir. Şair, "kerem" redifli kasidesinden aldığımız aşağıdaki beyitte padişaha seslenerek; cefa rüzgarının hayat mumunu söndürmeye başlaması üzerine kendisine kerem eteğini uzatmasını istemektedir:

Söyünür bâd-ı cefâ ile şehâ şem'-i hayât

Perde-gîr olmaz ise ger ana dâmân-ı kerem

Bütün içtenliğiyle kardeşinden yardım isteyen çilekeş şairin istekleri kabul görmeyince, son çare olarak Allah'a sığınır ve ondan lütfunu esirgememesini ve derdine çare vermesini ister.

Redd eyleme hâcâtımı iy Kâdi-i Hâcât

Göster eser-i lutfunu iy Hayy-i tüvânâ

Ben çâresüze rahm idüben çâresin eyle

Bu varta-i pür-bîme ki yok çâresi aslâ

Fransa'ya geldiği yıllarda, saltanata kavuşmasının

çok zor olduğunu söyleyerek teselli bulmaya çalışan şair, aradan geçen çileli yılların ardından hem cihan padişahlığından kesin olarak vazgeçmiş, hem de sevdiklerine kavuşma arzusunun gerçekleşmeyeceğine kâni olmuştur. Geline bu noktadan sonra onun yapacağı tek şey iyi bir kul olarak ruhunu teslim etmektir. Çünkü, Allah'ın kapısında hakkıyla kul olan kişi, yedi iklime sultan olmak istemez:²

Kapunun bir dem gedâsi olan iy şâh-ı cihân

Olur ise ger yidi iklîme sultân istemez

Cem Sultan'ın şiirlerinde yer alan hüznü ortaya koyan bu örneklerden sonra, şunları söylemek istiyoruz:

Çocukluk ve ilk gençlik yılları, İstanbul fatihi babasının himayesinde huzur ve mutluluk içerisinde geçen Cem Sultan'ın, babasının vefatıyla birlikte kardeşi Bayezid ile giriştiği saltanat yarışı hüznü bir şekilde neticelenmiştir. İstanbul'a ulaşma ümidiyle sığındığı Rodos şövalyelerinin oyunlarıyla başlayan sıkıntılı Avrupa günleri, hayatının son demine kadar sürecek olan bir hüznün de müsebbibi olmuştur. Türkçe Divan'ında yer alan şiirlerinde dile getirilen bu hüznün, sadece onun yüreğinde iz bırakmakla kalmamış; yüzyıllardır onun hayat hikayesini ve şiirlerini okuyanların yüreklerinde de bir ukde olarak yer almıştır.

KAYNAKÇA:

1. Altınay, Ahmet Refik. (2001). Sultan Cem. İstanbul: İş Bankası Kültür Yurt Yayınları.
  2. Ersoylu, İ. Halil. (1989). Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
  3. Kılıç, Filiz. (1994). Meşâirü's-Ş-Şuârâ, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  4. Koçu, Reşad Ekrem. (1981). Osmanlı Padişahları, İstanbul: Ana Yayınevi.
  5. Komisyon. (1996). Osmanlı Ansiklopedisi c.2. İstanbul: İz Yayıncılık.
  6. Okur, Münevver. (1992). Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
  7. Öztuna, Yılmaz. (1983). Büyük Türkiye Tarihi-3. İstanbul: Ötügen Yayınları.
  8. Parmaksızoğlu, İsmail. (1999). Tacü't-Tevarih III, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
  9. Sablier, Edouard. (2000). Cem Sultan. çev: Nuriye Yiğitler. İstanbul: Everest Yayınları.
  10. Uluçay, M. Çağatay. (1985). Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 1 Çalışmamızda Cem Sultan'ın şiirleri için şu kaynaktan faydalandık: Ersoylu, İ. Halil. (1989). Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- 2 Bu beyitte şairin babası Fatih'ten etkilendiğini söylemek mümkündür. Fatih'in İlahî aşk kokulu aşağıdaki beytinde de aynı düşünce ifade edilmektedir:
- Bir şâha kulam kim kulu sultân-ı cihândır
Mihri-ruhu şems-i feleğe nûr-efşândır